

Tusschen de kerk en het grootsche kasteel Wijnandsrade ligt een ronde heuvel, die den vorm heeft van een afgeknotten kegel.

Deze heuvel is thans ingericht als wandelplaats voor de eigenaars van het kasteel en is inderdaad een sieraad van het dorp. Voor een tiental jaren zag men op dezen heuvel de eerw. Paters Jesuïeten, die toen het kasteel bewoonden, al wandelend hun gebeden verrichtten.

Op dezen heuvel stond het voormalige kasteel van Wijnandsrade. Fundamenten van dit slot zijn niet meer. Wanneer men de geringe oppervlakte van den heuvel betracht, zal men zeker het bewijs hebben, dat het vroegere kasteel geen gebouw van grooten omvang kan geweest zijn. Een afbeeldsel van dit voormalige slot zou zich te Paffendorf in Duitschland bevinden.

Het tegenwoordig kasteel mag zeker een der grootste en prachtigste gebouwen uit de Middeleeuwen genoemd worden, die Zuid-Limburg sieren.

Kasteel en hoeve werden gebouwd in 1554 onder Werner van Bongart. Later werden nog vele sierlijke verbeteringen aangebracht. Het kasteel is een doolhof van gangen en kamers; ook is er een mooie kapel aan. In de betrekkelijk kleine ridderzaal ziet men om den haard nog de wapens der adellijke Heeren van Bongart.

Het kasteel werd door de adellijke familie bewoond tot 1872; toen werd het in bruikleen afgestaan aan de uit Duitschland gevluchte Paters Jesuïeten, die inderdaad een zegen voor de plaats zijn geweest.

De oudste Heeren van Wijnandsrade noemden zich van Rhode of Rhode; zij waren verwant met de Heeren van Schinnen. Reeds in het jaar 1286, zoo lezen we in een oorkonde, had Godart van Bongart, heer van Rhode, een onenigheid met Godart van Spaubeek, betreffende het vergevingsrecht der kerk te Schinnen. Na den slag van Woeringen in 1288 was Godart van Rhode eerste drost en kastelein van het hertogdom Limburg, in naam van den hertog van Brabant.

Zijn zoon Wynand, Heer van Rhode, volgde hem op. Aan dezen Wynand, dankt de plaats Wijnandsrade haar naam. Wynand trad in het huwelijk met Adelheid Macherel van Schonau, in Duitschland en sedert dit huwelijk noemden zich de Heeren van Wijnandsrade de Macherel. Het wapen der Macherels is geschakerd van goud en glazuur, in zes deelen. Op den helm een wassende jongeling met rooden hoed en geschakerd kleed. Wijnand werd opgevolgd door zijn zoon Johann Macherel, ridder van Rhode. Uit het huwelijk van Johann en Maria van Oupey werd heer Wijnand geboren, die later proost te Maastricht was. Na den Proost kwam te Wijnandsrade Johan, Heer van Herwijnandsrade aan het bestuur; hij huwde met de weduwe van Goswijn van Cortenbach. Zijn opvolger Johan Macherel was niet alleen Heer van Rhode, maar ook kastelein van Milien en Drost van Breda. Hij kreeg van den Luikschen bisschop de Heerlijkheid Bocholtz. Zijn opvolger Wijnand Macherel breidde door het huwelijk met Margaretha van Schönraath de bezittingen aanmerkelijk uit. Het kasteel Terbeijden bij Kerkrade (Duitsch gebied) en de daarbij behorende enclave Eijgelshoven werden een bezitting van de Heeren van Wijnandsrade.

Hun opvolger was Werner van den Bongart te Paffendorf, Heer te Wijnandsrade, erfkamerheer des vorstendoms Guliks. Hij wordt door zijn gelijknamigen zoon opgevolgd. Deze was sedert 1597 gehuwd met Anna Catharina van Vlodrop en overleed in 1646. Zijn zoon Wilhelm van den Bongart bekleedde hooge betrekkingen: hij was keizerlijk en keurvorstelijk Beiersch kamerheer, en luitenant-kolonel over een regiment van duizend paarden in de armée van graaf van Tilly. In September 1631 sneuvelde hij op het slagveld te Leipzig. Heden nog prijkt zijn grafombe op het koor in de Wijnandsrader kerk.

Na 1631 is heer van Wijnandsrade Johan Bernard van den Bongart. Ook deze was luitenant-kolonel van een regiment infanterie. Hij overleed in Augustus 1678. Nu komt aan het bestuur Philip Wilhelm Hendrik. Hij had eerst gestudeerd te Leuven, werd daarna militair en stond als hoofdofficier in een keizerlijk regiment onder de bevelen van den generaal Frans Adriaan, graaf van Schellaart. In 1673 trad hij uit het militaire leven. Zijn diplomatieke betrekkingen waren oorzaak dat de Franschen 't Wijnandsrader kasteel verbeurd verklaarden en eerst na veel moeite herkreeg hij zijn bezittingen. Hij overleed te Wijnandsrade in 1714 en werd opgevolgd door zijn zoon Jozef Clemens, die het kasteel aanmerkelijk vergrootte. Jozef Clemens studeerde te Keulen. In 1725 huwde hij met Charlotte Philippa gravin van Walbott-Wassenheim. Ofschoon zij verschillende kasteelen bezaten, vertoefden zij met een zekere voorliefde te Wijnandsrade. Jozef Clemens en zijn echtgenoot overleden in 1743 en beiden zijn begraven in den grafkelder onder het koor der Wijnandsrader kerk. Zij hebben veel gedaan voor de kerk.

Hun opvolger Johan Hugo, Hendrik Ferdinand vrijheer van Bongart en Heer van Wijnandsrade was aanvankelijk voor den geestelijken stand bestemd. Nadat hij zijn studien te Keulen afgemaakt had, reisde hij tot twee maal toe naar Rome. Door het kinderloos overlijden van zijn broer, liet hij zich van zijn belofte ontslaan en huwde met Maria Josepha van Hochstede. Johan stond bekend als een harde werker; hij overleed in 1781. Zijn oudste zoon werd priester. Johan werd opgevolgd door Sigismund Richard Hugo Jozef, vrijheer van Bongart, Palts-Beiersch Kamerheer en ridder der keizerlijke St. Jozefsorde. Hij huwde in 1770 met Maria Anna Augusta, gravin De Lezode te Born. Betrekkelijk jong nog stierf Sigismund en werd opgevolgd door Heer Ferdinand, die in 1840 bij uitzondering van Koning Wilhelm van Pruisen het eereambt van erfkamerheer behield, wyl de familie van Bongart genwen lang het land trouw gediend had!

De laatste der van Bongarts was Lodewijk Jozef. Hij herstelde zijn kasteelen. Hij is kinderloos overleden. Zijn opvolger en algemeen erfgenaam was Pius Wilderich, neef van Lodewijks gemalin Melanie. Bij vergunning van Zijne Majesteit Keizer Frans Jozef I, gedagteekend 1870, wordt hij gerechtigd den familienaam en het wapen van „Rijks-Vrijheer van Bongart" aan te nemen.

Eijgelshoven, Juli '27

H. HAEREN.